

DEMOKRATIERNAS »BORNHOLMSSJUKA» OCH DANMARKSVALET

Av fil. dr OTTO JÄRTE

GENTEMOT DEN demokratiska parlamentarismens princip att makten obetingat skall tillfalla även det knappaste flertal har det alltid gjorts gällande, att styrelsen borde baseras på en majoritet som avsevärt bättre avspeglar folkviljan. Diskussionen härom blev aktuell i Skandinavien under 1920-talet, då ett val på Bornholm till Lands-tinget — Danmarks dåvarande första kammare — och till Folke-tinget — då andra kammaren — utföll med majoriteter ungefär på fifty-fifty. Det kallades »demokratiens Bornholmssjuka» och befanns otrevligt även inom radikalare partiläger. Fenomenet försvann under 1930-talet och därmed bekymren. Under det följande decenniet fick demokratin allvarligare problem på liv och död, men under 1950-talet har företeelsen ånyo dykt upp även utanför nordiska landamären, på vad grund den bortglömda benämningen »Bornholmssjukan» nominellt icke längre är adekvat.

I den fria världens största demokrati, Förenta Staterna, ha vi sålunda på sistone bevittnat, huruom distansen mellan antalet röster för Kennedy och Nixon nästan varje

dag sedan den 8 november krympte och tycks stanna vid en procent-siffra till Kennedys förmån med på sin höjd en tiondels procent eller ett par hundra tusen röster av ca 69 miljoner avgivna. Medräknas de röster, som avgåvos i fyra stater i »the Deep South» för elektor, som med hänsyn till de bägge ovannämnda presidentkandidaternas inställning till negerfrågan ännu icke bestämt sig för vilkendera de skola föredra vid det stundande elektorskonsiliet den 19 december, anses det utom allt tvivel, att Kennedy icke kommer upp till 50 procent av hela antalet avgivna röster. Hans presidentur är likafullt säkrad, enär hans flertal bland elektorerna med många dussin överstiger Nixons. Å andra sidan kan även i de folkrikaste delstaterna en knapp majoritet bland väljarna ge det segrande partiet *hela* antalet elektor; om någon proportionalism är det icke fråga.

Här skall blott i förbigående beröras i vilken mån denna »Bornholmssjuka» ifråga om antalet primärväljare kommer att dämpande inverka på Kennedys framtida politik. En traditionell broms på alltför

raska tag förefinns dessutom i den bekanta omständigheten, att kongressens majoritet utgöres av mera konservativt lagda republikaner i broderlig samsa med de hårdkokta konservativa demokraterna från sydstaterna. Ledningen av denna interfraktionella majoritetsfalang i kongressens båda hus handhas sedan länge av de skickliga taktikerna senator Lyndon Johnson och talmannen Sam Rayburn i representanthuset, bägge från Texas. Nu blir Lyndon Johnson som vice president talman i senaten, men det torde icke försvåra hans samförstånd med den politiske meningsfränden och kollegan.

I det aktuella amerikanska fallet får »Bornholmssjukan» bland primärvaljarna inga sviter beträffande partiernas faktiska styrka, men den kommer att försvåra Kennedys möjligheter att åberopa sig på någon överväldigande »folkmening». Detta har hastigt dämpat åtskilliga svenska kommentatorers första naiva hurra- och hejarop efter klarsignalen för Kennedy till Vita Huset. Sålunda yrade docenten Kurt Samuelsson i Stockholms-Tidningen under rubriken »Radikalism på nytt», att »luften redan bör kännas friskare och mera vårlig att andas för radikalare grupper i både Västtyskland och Frankrike». Adenauers politik stämplades utan vidare som »aggressiv och reaktionär», men nu kan enligt Samuelsson »den ideologiska axeln Bonn-Washington betraktas som bruten»

och »möjligheterna för Brandts Tyskland ha ökat väsentligt». Sedan röstsiffrorna från USA börjat dugga, har Samuelsson föredragit att tiga. Axeln Bonn-Washington är tyvärr i riskzonen men icke av några som helst ideologiska skäl utan därför att Bonn vägrat att utan vidare förhandlingar prompt bifalla ett önskemål av Eisenhower utsända emissarier att betala 680 miljoner mark för de amerikanska truppernas uppehälle i Västtyskland. Vad beträffar Brandts Tyskland är det ju välbekant, att västtyska socialdemokratien nyss på sin partidag i Hannover kastat hela den marxistiska programbråten över bord. Man har anslutit sig till Erhardts fria marknadshushållning samt godkänt Adenauers utrikes- och militärpolitik i förhoppning att vid den valstrid, som stundar nästa år, icke bli motparten alltför ideologiskt underlägsen. Nu återstår att se, om det lyckas för socialdemokratiens valstrateg, Herbert Wehner att framgångsrikt praktisera en *omkastning* av Moltke d. ä:s berömda tes till: Vereint marschieren, getrennt schlagen!

I Storbritannien har efter 1945 års dundrande nederlag för högern dess och Labours röstsiffror vid valen på 1950-talet varit tämligen både stabila och snarlika samt varierat mellan 45 och 50 procent av hela antalet. Men genom enmansvals-systemet med enkel majoritet har mandatfördelningen i underhu-

set understundom givit så irrationella utslag, att rösternas minoritetsparti erhållit ett avgjort överskott av mandat. Den beträngda gruppen av liberaler har förgäves yrkat på proportionellt valsätt, vilket hittills avvisats av de två stora partierna; de betrakta valmetoden som införlivad med »the british way of life», där vallyckan ibland gynnar den ene med utsikt för den andre att ta skadan igen med lika oförskylld utdelning av mandat i förhållande till röstsiffrorna. Därest Labour skulle bli ännu mera maktlös genom den inre tvedräktens tvinsot, är det tänkbart, att liberalerna från detta håll få stöd för sin fordran på proportionellt valsätt gentemot en, under nämnda förutsättningar, övermäktig höger. Sådana eventuella trekantsval kunna måhända bli ett botemedel mot »Bornholmssjukans» brittiska variant.

Sverige har härvidlag under senare år råkat än värre ut. De borgerliga och socialistiska rösterna ha vid septembervalet 1960 till andra kammaren pendlat ännu närmare 50-procentstrecket än i Storbritannien, vilket hos oss genom det proportionalistiska valsättet automatiskt fått uttryck i antalet mandat. Mest drastiskt kom detta till uttryck vid avgörandet av förslaget om tilläggspension ATP vid 1959 års vårriksdag, då icke blott ATP:s utan även Erlanderska regeringens öde hängde på en röst, men en Königsons, i folkpartiet. Han un-

derlät att votera och därmed var allt avgjort. Det är orimligt, att partiskillnaden skall drivas till en sådan spets vid beslut av så riksviktig natur med verkningar långt in i en oviss framtid. Den blygsamma början till en folkpension, som kom till stånd vid 1913 års riksdag dvs. före den allmänna rösträttens restlösa genomförande, vann alla partiers gillande och motsvarades förvisso av en allmän folkopinion, i den mån denna förstod eller brydde sig om vad som försigick — allt i hjärt kontrast till episoden Königson. Den bedrövlige utgången hade också ett illavarslande förspel genom folkomröstningen 1957, som trasslade till frågan och primärt förfuskade facit i riksdagen. En folkomröstning bör ju utmynna i ett otvetydigt ja eller nej, men så uppdök som bekant dr Gunnar Hedlund med ett tredje alternativ, som förvillade de röstande. Man kan icke begripa, varför högern och folkpartiet försummade att ta fasta på den Hedlundska uppläggningsen, som dock förordade en lösning på frivillighetens grund. I ty fall hade säkerligen frågans fortsatta behandling fått en helt annan gestaltning. Häråt är nu ingenting att göra. ATP är en realitet, men i likhet med all annan lagstiftning icke freddad för den kritik, som erfarenheten framdeles kan ge vid handen och därav föranledda reformer.

Vårt senaste andrakammarval har icke gjort den parlamentariska

maktbalansen mindre oberäknelig. Regeringspartiets majoritet i andra kammaren är i knappaste laget, även om en grundlagsändring skulle tillåta de hittills passiva talmännen att vara med i voteringarna. Socialdemokraternas röster räcka icke till för seger i gemensamma voteringar. Här kunna Hilding Hagberg och hans handfull kommunister manövrera på en mark, som givit dem en alldeles oförtjänt värdestegring. De borgerligas och arbetarpartiernas andel av folkviljan oscillerar sinsemellan alltjämt endast med några procent omkring de femtio. Icke minst med hänsyn härtill förorda de borgerliga gång på gång en samlingsregering, men hr Erlander vägrar lika enständigt. Den eventualiteten vill han, efter mönster från samlingsregeringen under andra världskriget, reservera för en liknande situation. Man kan dock misstänka, att en hypotetisk katastrof icke behöver bli av krigisk natur; den kan med bibehållet fredstillstånd i världen drabba oss ekonomiskt och vid en sådan påfrestning önska socialdemokraterna gärna en koalition, så att de borgerliga kunna medverka till att krafsa de vidbrända kastanjerna ur elden och tjäna som täckmantel för arbetarledarnas tillstyrkan av beska krisrecept för välfärdsstatens hittills mest gynnade samfundsskikt.

I våra grannländer yppade sig »Bornholmssjukan» särdeles flagrant, när vid presidentvalet i Finland 1956 Kekkonen vann loppet

med allenast *en* rösts försprång före Karl August Fagerholm. Kekkonen strävar nu också lika skickligt som energiskt att förebygga något slags upprepning vid valet 1962. I Finlands riksdag äro ju också de större partierna så pass jämnstarka, att endast en blockbildning av rött och grönt, dvs. socialdemokrater och agrarer, med mindre tillskott från svenska och finska folkpartierna, som Fagerholm med obestridd framgång prövade fram till december 1958, hade behövlig stadga bl. a. mot kommunisterna. När han nödgades avgå genom Kremles obstruktion av handelsförbindelserna med Sovjetunionen har agrarchefen Sukselainen fortsatt genom tolerans från de övriga partierna som äro för svaga för att ensamma kunna hävda sig.

I Norge har socialdemokraterna oavbrutet regerat sedan 1945, men deras majoritet i stortinget med ca ett dussin röster är icke större än att en mindre förskjutning vid nästa val 1961 åt borgerligt håll kan medföra samma komplicerade balansproblem som i Sverige. Vid kommunalvalen i september 1959 fick arbetarpartiet ca 730 000 röster och de borgerliga partierna sammanlagt ca 760 000; med sina ca 65 000 röster utgjorde kommunisterna tungan på vågen. I Oslos stadsfullmäktige väger det tämligen jämnt, men socialdemokraterna togo ordförandeskapet med hjälp av en borgerlig vänsterman som överlöpande.

Och i Danmark, nämnda åkommas moderland? Där förrättades sistlidne 15 november val till den nuvarande enkammaren, Folketinget, med resultat att den s. k. triangelregeringen från maj 1957 försvann och ersattes av en ministär, bestående av socialdemokrater och borgerliga radikaler. Fatalet nog har denna *icke* majoritet i Folketinget utan förmådde endast genom ett trick komma upp till 89 mandat gentemot oppositionen till höger och vänster med lika många. Tre socialdemokrater från Grönland och Färöarna inräknades nämligen i regeringens stödtrupper, fastän eljest representanterna för såväl Grönland och Färöarna som den i Sönderjylland på separatlista valde tyske pastorn Hans Schmidt icke bruka delta i beslut om dansk inrikespolitik och därför alltid ställts utanför partiernas stridslinjer. I Folketinget finns 179 mandat och ovannämnde tyske pastor har härigenom blivit tungan på vågen, dvs. han är nu Danmarks Königson!

I realiteten lär dock oppositionen till vänster, »det socialistiska folkpartiet» under Axel Larsen komma att, liksom kommunisterna i Sveriges riksdag, hjälpa regeringen i inrikespolitiska spörsmål men som urbota pacifistiskt opponera ifråga om försvar och utrikespolitik, där återigen Venstre och Konservativa Folkepartiet icke komma att svika. Vägleda av den beräkningen vågade regeringspartierna ta risken med en ny koalitionsministär.

Vid senare valtillfällen har ön Bornholm tillfrisknat, men den egendomliga sjukans virus har, som synes, i stället infekterat Danmarks hela parlamentariska liv. Ställningen har försämrats sedan närmast föregående val den 14 maj 1957, mot vars bakgrund novembervalet bör belysas.

Majvalet med ett valdeltagande av 84 procent fick ett normalt förlopp som i det närmaste motsvarade förutsägelserna. Under följande regeringskris uppstodo emellertid virvelvindar, som på ett sådant fantasiskt sätt omplacerade partiernas traditionella placering, att det bragte i åtanke H. C. Andersens saga om stormens omflyttning av skyltar i »Kongens Köbenhavn».

Den socialdemokratiska minoritetsregeringen H. C. Hansen avgick, därför att partiet förlorade både röster och dessutom fyra mandat, medan det främsta oppositionspartiet Venstre gick framåt såväl i röster som mandat — lika många som socialdemokraterna miste. Konservativa Folkpartiet och de borgerliga radikalerne höllo sina positioner med respektive 13 och 14 mandat. Venstre med 578 000 och Konservativa Folkpartiet med 383 000 röster hade då tillsammans *flera* röster än socialdemokraternas 910 000. De förstnämnda partierna skulle ha stått sig bättre, därest icke förutvarande Venstreledaren Knud Kristensen, statsminister och chef för en minoritetsregering 1946–1947, som egensinnig jyllänning

framhärdat i sin föresats att skapa en egen valrörelse under partibeteckningen »De oavhängiga». Men deras 53 000 röster gingo tillspillo, då de icke överstego de 60 000, som äro minimum för partientré i Folketinget.

Valets största överraskning var dock den opåräknade medvinden för det s. k. Retsforbundet, ett märkvärdigt parti utan motstycke i något annat europeiskt land. Dess ideologi är ärkeliberalt Manchester-mässig med främsta programpunkt: beskattning av oförtjänt värdestegring av jord i enlighet med Henry Georges teorier, tillkomna under intryck av den starka jordvärdestegringen i hans hemstat Kalifornien. Hans uppfattning, att singel-taxsystemet gjorde alla andra skatter överflödiga, har veterligen vunnit anhängare endast i några canadensiska prärieprovinser. I Danmark framträdde en populär läkare, dr Starcke, som dess profet och ställde efter krigets slut sitt parti upp till val. Det gick långsamt framåt, men 1957 växte mandaten från 6 till 9 och röstetalet från 75 000 till 123 000. Gruppen ansågs eljest lika opålitlig som irrationell i riksdagsarbetet med dominerande fix idé att reagera mot all övertro på staten. Men dr Starcke har en eminent begåvning som sympatisk radiotalare, vilket ansågs förklara hans oväntade vinst vid vallotteriet. Regeringsfrågan ville H. C. Hansen lösa på berömvärd vis. I motsats till Tage Erlander anbe-

fallde han hos kung Fredrik en samlingsregering av de fyra större demokratiska partierna för att dy-medelst bättre kunna bemästra det ekonomiska trångmål, vari Danmark då befann sig. Venstreledaren Erik Eriksen och konservativa folkepartiets främste man, borgmästare Axel Møller i Fredriksberg, kunde vara med om en samlingsregering med de borgerliga radikalerna, varigenom en borgerlig majoritet i riksdagen bleve tryggad. De sistnämnda åter ville ej alls ha att göra med de konservativa och hade heller ingen lust att gå ihop med Venstre men sade sig kunna »tolerera» en ren Venstreregering under Eriksen. Det stod sålunda denne fritt att träda till. Men han avböjde för att icke bryta det förtroendefulla kompanjonskap med de Konservativa, som grundlagts under ministären Eriksen-Ole Bjørn Kraft 1950-1953 och som befästs under gemensam opposition mot den socialdemokratiske ministären under först Hedtoft-Hansen och sedermera efter dennes frånfälle utrikesministern H. C. Hansen. Vid Retsforbundets åsikt fästes intet avseende. Alla voro även eniga om att behandla kommunisterna som luft.

Det såg faktiskt ut som om kung Fredrik skulle anmoda Eriksen att bilda regering och att denne i så fall liksom 1950 ämnade komponera en ministerlista från Venstre och Konservativa Folkpartiet. Men H. C. Hansen hade varit verksam i det

tysta och under intensiva konferenser övertalat de borgerliga radikalerna och — Retsforbundet att medverka i en gemensam regering. Under de sista majdagarna 1957 kunde han därför anmäla hos kungen, att han hade en regering färdig av socialdemokrater, borgerliga radikaler och av Retsforbundet, vilka tillsammans förfogade över 93 mandat dvs. säker majoritet i Folketinget. Kungen måste naturligtvis acceptera anbudet, och regeringen utnämndes med H. C. Hansen som stats- och utrikesminister samt med de flesta av de tidigare socialdemokratiska ministerrarna. Radikalerna och Retsforbundet erhöles vardera tre ministerposter, varvid de radikala sjuttioåriga veteranerna, B. Dahlgaard och J. Jörgensen, återtogo sina forna befattningar i socialdemokraten Thorvald Staunings och radikalen dr Peter Munchs blockregering 1929 till dagarna efter den 9 april 1940. Dr Starcke blev minister utan portfölj.

Den nya regeringen väckte sensation i Danmark med oförställd häpnad över en sådan kombination som socialdemokraterna och dr Starcke. Köpenhamnshumorn om döpte genast Retsforbundet till »Taburetsforbundet», och Dahlgaard fick ofta äta upp att han strax före valet bekänt sig hellre döden dö än vara regeringskollega med dr Starcke. Förvirringen bland Retsforbundet var omisskännlig och vid nästa möte med väljarna var det

ingen konst att förutspå ett bakslag. Jämväl inom radikala partiet gingo meningarna isär, och det påstås, att av Folketingsgruppens 14 medlemmar hälften var för och hälften mot ett regeringsengagemang; det sades vidare, att antingen lotten eller Dahlgaard och Jörgensen med sin prestige avgjorde utgången. Här har ånyo den knappa majoriteten spelat sin roll, denna gång inom ett parti. Man besinnar därvid sällan, som Elis Håstad en gång framhållit, att om ett regeringsparti i ett utomordentligt betydelsefullt spörsmål är delat, varvid minoriteten omfattar oppositionens åsikt men majoritetens blir partiets, det innebär *en förfalskning av folkviljan*, i det att oppositionen, jämte minoriteten hos regeringspartiet, representerar det faktiska flertalet, varigenom parlamentsbeslutet blir en parodi på folkvilja.

Den nya »triangel»-regeringen H. C. Hansens seglats blev lyckosam, framförallt gynnad av danska näringslivets så rikliga vinst av den rådande internationella högkonjunkturen, att danska folket aldrig upplevt mera lysande tider med full sysselsättning, kännbar brist på arbetskraft, stigande löner, ökad valuta-reserv, flödande statsinkomster och förty ett ansenligt budgetöverskott. En allmän opinion, isynnerhet bland organiserade arbetare, var därför sinnad att behjarta regeringens paroll till årets novemberval: Gör goda tider bättre. Om socialdemokraterna i regerings-

ställning profitera av en hausse, skulle de även ha fördel av en baisse, enär då medborgare i ekonomiskt trångmål ty sig till socialdemokraterna som alla statliga gåvors goda givare. Är då detta parti försett med segerhuva i alla väder? Det ser onekligen så ut, åtminstone i Skandinavien. Söder om Östersjön och väster om Nordsjön ävensom hos våra antipoder, Australien och Nya Zeeland, är läget annorlunda. Är Nordens samhälleliga klimat så beskaffat, att det konserverar socialdemokratien vid makten? I så fall beror det primärt på styrkan och storleken av lönearbetarnas fackliga organisation. Eller kan det vara så, att då Värner Rydén efter ryska marsrevolutionens utbrott 1917 betecknade Sveriges stadium i den moderna »utvecklingen» som »den sista svanskotan», förhållandet numera är det motsatta?

Ministären H. C. Hansen drabbades icke heller av några svårare politiska missöden. Den led dock en mycket kännbar förlust, då dess skicklige och ganska allmänt uppburne ledare H. C. Hansen avled i fjol. Till efterträdare fick han en partivän, finansministern Viggo Kampmann, som i arbetarnas ögon brast däri, att han, i olikhet med sina företrädare, Stauning, Hedtoft Hansen och H. C. Hansen, icke utgått ur deras led utan var akademiker med nationalekonomi och statistik som lärofack samt med en statstjänstemannabana som karriär.

Regeringen förmådde också efter många och långa kompromissförhandlingar i vederbörande utskott få till stånd ett beslut om en ny försvarsordning, som understöddes av alla partier utom kommunisterna och den bemålde Axel Larsen, vilken efter det ungerska sorgespellet 1956 uppsade Moskva tro och lydnad samt på egen hand etablerade sig som »folksocialist» à la Tito. Till skillnad från NATO-fränden Norge skulle i Danmark behov av förband i permanent beredskap icke åvägabringas genom förlängd värnplikt utan medelst värvning. På denna punkt inlade högermannen Raft en reservation; militärledningens åsikt blev veterligen aldrig ordentligt utrönt. Den bittraste kaliken fick dock tömmas av den radikala vänstern, som uppgav sin envetna protest mot Danmarks deltagande i Atlantpakten och dess konsekvenser ifråga om militärbudgeten, varmed partiet definitivt vinkade farväl åt Peter Munchs nedrustningsprogram från tiden före den 9 april 1940.

Kampmann efterträdades som finansminister av den förre handelsministern, radikalen professor Kjeld Philip, som behållit denna post i den nya ministären. Det anses att man bör räkna de borgerliga radikalerna tillgodo, att socialdemokraterna icke kunnat förverkliga sin åtrå att lägga om den direkta inkomstskatten i Danmark på så sätt, att den för svenska begrepp ovanligt vittgående av-

dragsrätten skulle beskäras till största nackdel för alla borgerliga inkomsttagare. Hur det nu är i Danmark, klargöres bäst genom ett exempel. Om en direktör för ett stort företag har 300 000 kronor i årslön, uppgår skatten till ungefär 225 000 kronor, dvs. inemot 80 procent, varmed maximalt motsvarande inkomst i Sverige belastas. Året därpå betalar direktören endast skatt på 75 000 kronor, dvs. det belopp han efter skattens erläggande fick behålla av sin inkomst, för att året därpå ånyo punga ut med 225 000 kronor med samma reducering följande år. Detta system är icke blott rättvist utan skonar de större inkomsterna till gagn för sparsamhet och kapitalbildning. Detta system är en styggelse för de danska socialdemokraterna, för vilka en högskattepolitik i Ernst Wigforss' anda med konfiskatoriska verkningar är det lockande idealet och hägrande målet. De eftersträva tillika införandet av källskatt, väl vetande, att en löntagare på helt annat sätt får känna på skatten om han erhåller en ogravverad tusenlapp i lönekuvertet för att vid nästa skattetermin punga ut med några hundralappar, i stället för att vid källskatt kvittera ett nettobelopp i lönekuvertet, varigenom skattebördan aldrig konkretiseras. De borgerliga radikalerna i Danmark ha hittills ställt sig så skeptiska mot källskatten, att regeringen avstod från positiva åtgärder.

Om de borgerliga radikalerna sålunda kunna redovisa något borgerligt kreditsaldo av sin samverkan med socialdemokraterna, har Retsförbundet blivit tämligen lottlöst. Det enda deras ministrar ha kunnat utverka är en proposition om skatt på oförtjänt värdestegring vid fastighetsförsäljning, som dock blivit så oklart formulerad och slarvigt utarbetad, att den blivit liggande på riksdagens bord. Till råga på oturen blev dr Starcke i höstas så medtagen av sjukdom, att han nödgades avstå från förnyad kandidatur vid novembervalet och icke kunde uppträda under valrörelsen för att per radio och television utöva sin legendariska tjuskraft på publiken.

Oppositionen från borgerlig sida, dvs. Venstre och Det Konservativa Folkpartiet har icke förslappats i sin energiska vaksamhet. Deras inbördes solidaritet har förstärkts och i fjol höstas framlades ett konstruktivt skatteprogram i syfte att använda det uppkomna budgetöverskottet i första hand till skattesänkningar. De bägge partierna, där de konservativas talan i Folketinget efter Axel Møllers död talangfullt övertagits av hans yngre broder, redaktör Paul Møller, ha på ett mönstergillt och för deras svenska motsvarigheter exemplariskt sätt hållit ihop om en gemensam linje. Men det faller dem därför icke in att tänka sig någon sammanslagning av partierna. En sådan operation är i våra dagar lättare sagd än gjord, eftersom på folkdjupet i regel visserli-

gen ingen nämnvärd skillnad kan upptäckas mellan de röstande, men högre upp klyva sig dessa i en ofta mindre talrik, men desto fastare sammanhållen kader. Med partikansliet och deras avlönade och pensionsberättigade tjänstemän utgör denna en korporation bland många andra i samhället, som bejakar sin självhävande mot varje försök till fusion med närbesläktade organisationer.

Oppositionens skatteprogram fann icke nåd för Venstres förutvarande finansminister i båda regeringarna Knud Kristensen och Erikson-Ole Bjørn Kraft den ansedde nationalekonomen, professor Thorkil Kristensen. Han befarade att en alltför stor nedskärning av skatterna genom ofrånkomlig konsumtionsökning skulle bli inflationsfrämjande. Konflikten med partiets ledare Erik Erikson blev så skarp, att Thorkil Kristensen utträdde ur partiet. Motståndarna glädde sig högeligen över tvisten. När Thorkil Kristensen hade åtskilliga anhängare inom partiet låg faran för dess sprängning inom räckhåll, varigenom den tidigare rebellen, Knud Kristensen, skulle ha fått en efterföljare, ehuru från vänster. Därför gick det icke på den grund att Thorkil Kristensen som internationellt uppskattad vetenskapsman, i somras kallades som chef för den i Paris omorganiserade kommittén för västligt ekonomiskt samarbete, OEEC. Hans anhängare samlade sig dock kring ett organ i tidskriften »Libe-

ral Debat», vars kritik inte förbättrade Venstres valutsikter.

Det visade sig också, att Venstre den 15 november minskade med 67 000 röster, dvs. från 578 000 den 14 maj 1957 till nu 511 000 och förlorade 7 mandat. Såväl »De Oavhängiga», vilka denna gång med 81 000 röster överskred ovan nämnda ominösa 60 000-streck med 6 nya mandat — som Liberal Debat hade naggat Venstre på var sin kant, ehuru »Liberal Debat» icke framträtt med egna listor. De konservativa stodo sig bättre med en röstvinst på 52 000 med respektive 383 000 och 436 000 samt 2 mandat som vinst. Socialdemokraterna stodo sig dock bäst med en röstvinst på 113 000, respektive 910 000 och 1 024 000 samt 6 mandatvinster. Radikala vänstern förlorade 39 000 röster respektive 140 000 med minus på 3 mandat. Såsom förbådat försvann Retsforbundet ur Folketinget med 52 000 röster, respektive 122 000 och 70 000; därmed utplånades dess 9 mandat. För samma öde utsattes kommunisterna med en röstförlust av 44 000, respektive 72 000 och 22 000, varmed dess saga vid Folketinget med 6 mandat 1957 torde vara all. Valets relativt största överraskning var framryckningen för Axel Larsens »socialistiska folkparti», som icke var med 1957 men som nu inkasserade 149 000 röster med 11 nya mandat i Folketinget. Det är störst av småpartierna och har lika många mandat som den radikala

vänstern. Sammanlagda delen av väljarkåren som för arbetarpartierna sedan 1945 hållit sig vid ca 45 procent, gick 1957 ned till 42 procent. I år däremot har samma partier icke inhöstat fullt hälften av rösterna men 49,7 procent jämfört med de borgerliga — alltså »Bornholmssjukan» igen!

Viggo Kampmann kan sålunda i någon mån, liksom hans kollega i Sverige, betraktas som valets segerherre. Han var besluten att hellre fortsätta med koalition än pröva på en socialdemokratisk minoritetsregering, som 1950 misslyckades för Hedtoft Hansen efter en borgerlig anstormning. Retsforbundet var ur leken och enbart de borgerliga radikalerna kunde komma i åtanke. Inom deras partistyreelse voro, som sagt, åsikterna delade och i avvaktan på besked inlämnade Kampmann regeringens avskedsansökan hos kung Fredrik. Redan den 18 november läto Dahlgaard och Jörgensen honom veta, att han vid ett förnyat experiment kunde räkna på dem och deras parti. Regeringen gick av stapeln med i huvudsak samma socialdemokratiska besättning av taburetterna som tidigare men med fem radikaler i stället för fyra i den gamla regeringen. Dahlgaard och Jörgensen stannade kvar som ministrar änskönt de av åldersskäl icke velat bli omvalda till Folketinget — en originell synpunkt på ancienniteten! Av talrika insändare till partiets språkrör, »Politiken» i Köpenhamn att döma,

tycks avsevärt missnöje råda bland medlemmarna. Pessimistiskt förmodas, att vid nästa val partiet endast får 5 röster, dvs. ministrarnas och som säkerhetsåtgärd förordas, att dessa ministrar genast söka att få 60 000-röststrecket nedsatt. Lika litet veta dessa vederbörande som alla andra oinvigda vad »kohandeln» mellan partiledningarna inneburit. Skall Kampmann få sin vilja fram ifråga om skatteavdragsrättens reducering och källskattens införande? Man ängslas också för att de radikala ministrarna uppgivit sitt partis gamla programpunkt om obligatorisk skiljedom vid samhällsfarliga eller större arbetskonflikter, vilket krav nu med kraft framförs av den borgerliga oppositionen. Å andra sidan torde väl också socialdemokraterna ha nödgats pruta på sitt program, men ingen vet ännu med visshet huruvida och i vilken mån.

Axel Larsens oväntade triumf över Kreml anses i och för sig välkommen. Ingen kan dock genomskåda, om det ändå icke existerar några underjordiska kanaler mellan honom och Moskva, där han i ungdomen åtnjöt en grundlig utbildning. Måhända har man i Kreml funnit lämpligt att dirigera några pålitliga emissarier till den nya fraktionen, vilkas verkliga mantalskrivning icke kan avslöjas. Skall i så fall Axel Larsen bilda skola för Norges och Sveriges kommunister? Sin valagitation skötte han mycket raffinerat från en vilstol, där han

var bunden till följd av benbrott, och det var i samklang med danskt sentimentalt gemyt, som han efter sin viktoria i första hand med sitt tack vände sig till sin mor. Proportionalistiskt och numerärt äger Axel Larsens parti rätt till säte och stämma i Folketingets utskott för försvar och utrikesärenden, varigenom han eller en medlem kan beredas insyn i många och även NATO:s hemligheter. Det måste irritera åtskilliga huvudstäder, och det undras, hur regeringen och de övriga partierna i Danmark skola förfara härvidlag.

Tills vidare har den nya regeringen icke att motse några andra stötestenar än den till våren stundande uppgörelsen om nya kollektivavtal mellan danska arbetsgivarföreningen och till danska LO anslutna fackförbund. Den senaste uppgörelsen avsåg tre år från och med våren 1958, men den har un-

derminerats och genomsållats av en mängd olovliga strejker, som bestraffats av arbetsdomstolen, men som ändå medfört löneförhöjningar över avtalsramen på grund av många arbetsgivares oförmåga att motstå trycket. Konjunkturen har varit för frestande. Ehuru icke någon prisstegring förekommit, fordra arbetarna förutom kompenserad kraftig nedsättning av arbetstiden större löner av företagens växande vinster. Denna tendens har blivit märkbar i fackförbundens särdeles saltade förslag till nya kollektivavtal inom respektive fack, till vilka arbetsgivaren redan preliminärt före de centrala förhandlingarnas början ställt sig bestämt avvisande. Det är det enda men mycket mörka molnet över dagens Danmark, där den politiska barometern eljest alltjämt lovar varaktigt lugnt och vackert väder.